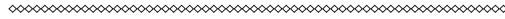

LIBRI GEDANENSES XXXVI

KRYSTYNA JACKOWSKA

KORALOWCE I BURSZTYNY
W DAWNYCH ZBIORACH BIBLIOTEKI
RADY MIASTA GDAŃSKA

Abstrakt. Biblioteka Rady Miasta Gdańska, obok rękopisów oraz druków, gromadziła kolekcje naturaliów, a także obiektów artystycznych o charakterze encyklopedycznym, które pozostawały w ścisłej łączności z działalnością księżnicy. Pochodzące głównie z darów zbiory swym profilem bliskie były tworzonemu od końca XVI wieku kolekcjom o charakterze publicznym, służącym nowożytnej edukacji i rozwojowi nauki. Przy kategoryzacji obiektów z gdańskich zbiorów kierowano się kryteriami funkcjonującymi już w XVI wieku, wyróżniając naturalia (zwierzęta, rośliny, minerały), instrumenty matematyczne, numizmaty antyczne i współczesne, artificialia (dzieła sztuki) oraz sprzęt sal bibliotecznych. Zgodnie z nimi w 1701 roku wykonano odpowiedni, odrębny inwentarz, zachowany w zbiorach Biblioteki. Pod względem różnorodności obiektów i szczegółowości ich opisów zbiór biblioteczny przewyższa identyfikowane dotąd gdańskie kolekcje prywatne. Wśród bibliotecznych naturaliów wyróżniały się minerały wraz z kilkoma okazami koralowca i bursztynu. Właśnie na ich przykładzie starano się ukazać jeden z najważniejszych problemów nauki w przyrodznawstwie XVI i XVII wieku, jakim była klasyfikacja naturaliów i znalezienie właściwych kryteriów dla ich uszeregowania.

Słowa kluczowe: Biblioteka Rady Miasta Gdańska – 17 i 18 w.; kolekcja biblioteczna; inwentarz wydzielony; naturalia: koralowce, bursztyny

Powstała w 1596 roku Biblioteka Rady Miasta Gdańska (*Bibliotheca Senatus Gedanensis*) obok rękopisów oraz druków nieomal od początku swego istnienia gromadziła obiekty takie jak portrety oraz artystyczne wytwory rzemiosła, określane jako *artificialia*, a także *naturalia* i instrumenty naukowe zwane wówczas *scientifica*. Podobnie jak znaczna część klasycznych zbiorów bibliotecznych pochodziły one głównie z darów. Powstałe w ten sposób zbiory swym profilem były bliskie tworzonemu od XVI wieku sławnym kolekcjom królewskim i książęcym, a z upływem czasu także tym gromadzonym przez elitę mieszczańską. Kolekcje te tworzyły gabinety osobliwości natury i sztuki, zwane *Kunst- und Wunderkammer*.

Kunst- und Wunderkammer, niezwykle bogate pod względem liczebności, zawierały osobliwe i rzadkie okazy – *exempla* naturaliów, pochodzące z całego ówczesnie

eksplorowanego świata oraz obiekty sztuki wyróżniające się pod względem bogactwa i szlachetności użytego materiału, a także kształtu artystycznego. Prezentowano je w specjalnie przystosowanych, bądź nowo wybudowanych wnętrzach oraz właśnie w tym celu zakładanych ogrodach i menażeriach. Najślawniejsze kolekcje osobliwości przedstawiały świat natury, który był konfrontowany z dziełami sztuki o zadziwiającej doskonałości warsztatowej, powstałymi z przewrotnej wyobraźni ich twórców. Moźni i światli właściciele przyrodniczo-artystycznych kolekcji, rywalizując między sobą w zdobywaniu unikatowych lub osobliwych obiektów¹, bądź też zamawiając u artystów niezwykle wyrafinowane przedmioty, niekiedy zlecali opracowanie naukowe swoich zbiorów. Tym samym, poprzez potrzebę prestiżu i kolekcjonerski snobizm, wpływali na rozszerzanie wiedzy i rozwój przyrodoznawstwa² (il. 1). Ich niepomierne ambicje, ciekawość i pycha okazywały się jednym z motorów twórczych poznawania świata³ (il. 2). Dobitym przykładem ówczesnego zacierania granicy pomiędzy naturą i sztuką, między naukowym dyskursem a optycznym łudzeniem widza, był zamówiony przez angielskiego kolekcjonera Sir Williama Pastona (zm. 1663) wielki obraz *The Paston Treasure* ukazujący zgromadzone przez niego zbiory osobliwości natury i sztuki – mikrokosmos, odzwierciedlający naturę makrokosmosu⁴.

Poza skomercjalizowanym zdobywaniem eksponatów na prywatny użytek rozwijał się również drugi nurt gromadzenia tego typu kolekcji o charakterze publicznym. Rozrastały się one z inspiracji uczonych przyrodników i humanistów, związanych z uniwersytetami oraz powstałymi przy nich bibliotekami. Ważną rolę spełniali także podróżnicy, mecenas nauki i sztuki, lokalni donatorzy wspierający rozwój nowożytnej edukacji i nauki. Przykładem takich zbiorów w największych miastach nowożytnych Prus Królewskich są kolekcje bibliotek Torunia, Gdańska oraz Elbląga, działających przy tamtejszych gimnazjach (o późniejszym statusie akademickim). Twórcom tych księżnic nie był obcy wzór publicznej biblioteki uniwersyteckiej w Lejdzie, na co wskazał już Zbigniew Nowak⁵. Biblioteka lej-

¹ M. Mencfel, *Osobliwy, czyli jaki? Kategoria niezwykłości w kulturze naukowej, artystycznej i kolekcjonerskiej epoki nowożytnej*, [w:] *Curiosità – zjawiska osobliwe w sztuce, literaturze i obyczajach*, red. A. M. Czyż, J. Nowiński, Warszawa 2013, s. 10–25.

² Jednym z pierwszych kolekcjonerów zbiorów typu *Kunst- und Wunderkammer* (*curiosity cabinets*) na północ od Alp był książę Bawarii Albrecht V Wittelsbach. Por. M. A. Meadow, *Merchants and Marvels*, [w:] *Merchants & Marvels. Commerce, Science, and Art in Early Modern Europe*, edited by P. H. Smith, P. Findlen, New York–London 2002, s. 182–200.

³ O kulturowych kontekstach i motywacjach kolekcjonerskich pisze szerzej M. Mencfel, *Skarbce natury i sztuki. Prywatne gabinety osobliwości, kolekcje sztuki i naturalistów na Śląsku w wiekach XVII i XVIII*, Warszawa 2010, s. 165–192.

⁴ Nieznany malarz, szkoła holenderska, około 1663 r., 166,8 x 247,5 cm, https://en.wikipedia.org/wiki/The_Paston_Treasure#/media/File:The_Paston_Treasure.jpg Por. *The Paston Treasure. Microcosm of the Known World*, edited by A. Moore, N. Flis, F. Vanke, Yale University, London 2018, s. 249–251.

⁵ Z. Nowak, *Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk jako warsztat badań bibliologicznych*, [w:] *tegoż, Po starą księgę sięgam ze wzruszeniem*, Gdańsk 2008, s. 63.

dejska założona została przez namiestnika Wilhelma I Orańskiego jako instytucja wspomagająca pierwszy kalwiński uniwersytet powołany w 1575 roku. Na ówczesną nowoczesność organizacji i działalności biblioteki oraz imponującą liczbę darów od elit Zjednoczonych Prowincji Niderlandów wskazuje publikacja wydana z okazji 425-lecia ksiąźnicy⁶.

Tak więc obok książek i rękopisów gromadzono w nowożytnych bibliotekach pomoce naukowe w postaci map, globusów, przyrządów matematycznych, *naturaliów* – łącznie ze szkieletami ludzkimi – oraz obiektów o charakterze muzealnym⁷. Jednak spośród wymienionych wyżej bibliotek gimnazjalnych Prus Królewskich, tylko w gdańskiej ksiąźnicy owe pomoce naukowe osiągnęły znaczącą jakość i ilość, powodując konieczność stworzenia odrębnego inwentarza. Był on prowadzony niezależnie od głównej księgi akcesyjnej o charakterze i funkcjach inwentarza nabytków i darów, zatytułowanej *Index librorum*, która to powstała z początkiem istnienia Biblioteki Gdańskiej w 1596 roku⁸.

Zachowany rękopiśmienny inwentarz wyodrębnionych obiektów ze zbiorów Biblioteki Rady Miasta Gdańska został założony 1701 roku⁹. Spisany z natury, odzwierciedlał zarówno to, co znajdowało się w ksiąźnicy w czasie jego sporządzania, jak i późniejsze nabytki poczynione w okresie trwającym co najmniej do lat osiemdziesiątych XVIII wieku. Dokonywano w nim także adnotacji o zaginięciu bądź stanie zachowania poszczególnych obiektów. Wskazują na to nie tylko dające się rozpoznać różne charaktery pisma, ale także daty znajdujące się niekiedy przy wpisach (ostatni pochodzi z 1766 roku). Inwentarz – spisany w języku łacińskim i niemieckim – obejmuje 23 karty, czyli 46 numerowanych stron (w tym 22 pustych). Na początku znajduje się spis rękopisów, a strony 19 do 46 zajmuje inwentarz *naturaliów* i innych obiektów o charakterze muzealnym. Karty mają wymiary 37 × 23,5 cm.

Spis *naturaliów*, obiektów artystycznych i numizmatów oraz przyrządów matematycznych i chirurgicznych (wbrew zapowiedzi w tytule tych ostatnich nie spisano), a także rękopisów znajdujących się w XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Gdańskiej znalazł się, wśród innych materiałów rękopiśmiennych pochodzących sprzed 1945 roku, w katalogu opracowanym przez Przemysława Szafrana¹⁰. Jako pierwszy powoływał się na ten rękopis Jacek Tylicki, podkreślając jego wartość

⁶ C. Berkvens-Stevelinck, *Magna Commoditas. A History of Leiden University Library 1575–2000*, Leiden 2012.

⁷ Z. Nowak, *Czynniki kulturotwórcze w Prusach Królewskich doby odrodzenia*, [w:] tegoż, *Po starą księgg...*, s. 48–49.

⁸ Z. Nowak, *Biblioteka Gdańska...*, s. 64.

⁹ *Catalogus librorum manuscriptorum, instrumentorum mathematicorum, et chirurgicorum, rerum naturalium, et artificialium, numismatum, rei antiquariae, imaginum, et aliarum rerum pretiosarum que asservantur in Bibliotheca Senatus Gedanensis A. C. M.D.C.C.I* (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Cat. Bibl. 11).

¹⁰ *Katalog rękopisów Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk. Uzupełnienia do tomów I–IV (Sygnatury 1–4258)*, oprac. P. Szafran, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988, s. 177.

historyczną oraz potrzebę szczegółowego opracowania¹¹. Krótkiego omówienia zawartości spisanej w nim kolekcji podjęła się Agata Larczyńska w nocie zawartej w *Kronice Biblioteki Gdańskiej*¹².

Gdański inwentarz z 1701 roku rozpoczyna się od spisu wybranych rękopisów znajdujących się w zbiorach Biblioteki, ujmując je według formatów: *in folio*, *in quarto* oraz *in octavo*. Jest to zbieżne z radą, jakiej udzielił znany filozof i przyrodnik, ale również polityk Francis Bacon angielskiej królowej Elżbiecie I, gdy ta zapytała uczzonego o sposób tworzenia *curiosities cabinet*¹³. Pogląd Bacona nie był odosobniony. Michał Mencfel wskazał na zawarte w pismach nowożytnych teoretyków-bibliologów konstatację, że zbiory przyrodnicze i artystyczne o charakterze encyklopedycznym pozostawały w ścisłej łączności z biblioteką, traktowane jako integralna z nią całość¹⁴. Również przy kategoryzacji obiektów i sporządzaniu inwentarza kolekcji Biblioteki Gdańskiej kierowano się funkcjonującym już w XVI wieku podziałem zasadniczym na *naturalia* (zwierzęta, rośliny, minerały), instrumenty matematyczne, numizmaty antyczne i współczesne, *artificialia* (portrety i precjoza) oraz wyposażenie pomieszczeń bibliotecznych. W innych zbiorach, w zależności od zasobności i ich charakteru, podział ten mógł zyskiwać bardziej szczegółowy charakter.

Samuel Quiccheberg, autor pierwszej rozprawy o tworzeniu idealnego muzeum¹⁵, opisał, jakie działy zbiorów należy tworzyć oraz udzielił wskazówek, jak przygotowywać ekspozycję zebranych okazów, grupując je według kategorii. Egzemplarz odnośnej pracy tego autora – *Inscriptiones vel tituli theatri amplissimi...* – znalazł się w zbiorach Biblioteki Gdańskiej już w pierwszej połowie XVII wieku, w klocku współoprawnym z czterema innymi dziełami¹⁶. Wpis proveniencyjny znajdujący się na karcie tytułowej pierwszego z tych dzieł, o treści: *M[agister] Hen-*

¹¹ J. Tylicki, *Bartłomiej Strobel malarz epoki wojny trzydziestoletniej*, t. 2, Toruń 2000, s. 17–18. Inwentarz jest obecnie przedmiotem szczegółowych badań autorki niniejszego artykułu prowadzonych pod kierunkiem dr hab. Marcina Kalecińskiego z Uniwersytetu Gdańskiego.

¹² A. Larczyńska, *1701 Inwentarz naturalistów i dzieł sztuki w zbiorach Biblioteki*, [w:] *Kronika Biblioteki Gdańskiej...*, s. 76–77.

¹³ Francis Bacon uważał, że aby oddać model całej natury w miniaturze (mikrokosmosie) niezbędne jest spełnienie czterech warunków, wśród których wymienił uniwersalną bibliotekę, kolekcję dzieł sztuki i *naturalistów* oraz przylegający ogród i menażerię. Por. P. Werner, *Die Menagerie des Landgrafen Karl. Ein Beitrag zur Einheit von Natur und Kunst im Barockzeitalter*, Cassel 2013, s. 7–8.

¹⁴ M. Mencfel, *Skarbcze natury i sztuki...*, s. 47–49.

¹⁵ S. Quiccheberg, *Inscriptiones vel tituli theatri amplissimi, complectentis rerum universitatis singulas materias et imagines eximias etc*, Monachii: A. Berg 1565.

¹⁶ PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Cc 3347 8° (adligat piąty). Na odwrocie karty tytułowej pierwszego adligatu znajduje się ekslibris Biblioteki Gdańskiej. Ten ekslibris o stylizacji manierystycznej, z herbem miasta w tarczy dekorowanej ornamentem zwijanym i rowerkowym, wykonany przez nieznanego artystę w technice miedziorytowej na zamówienie Rady Miasta, był stosowany jako znak własnościowy księżnicy w pierwszej połowie XVII wieku. Por. Z. Nowak, *Lata rozkwitu kultury, nauki i sztuki*, [w:] *Historia Gdańska*, red. E. Cieślak, t. 2: 1454–1655, Gdańsk 1982, s. 705, il. 161; Z. L. Pszczółkowska, *Custodes librorum Gedanensium*, „W kręgu Książki” 1989 nr 12, s. 51–56;

ricus Polanus a Polansdorff Silesius, Viennae 1570 wskazuje, że jego właściciel nabył klocek w Wiedniu w 1570 roku¹⁷. Niestety, nie wiadomo, w jaki sposób trafił on później do Biblioteki. Nie była to jednak jedyna publikacja związana z kolekcjonerstwem w zbiorach gdańskiej księżnicy¹⁸. Mogła zatem Rada Miasta za pośrednictwem protobibliotekarza – rajcy opiekującego się Biblioteką – mieć wgląd w założenia teoretyczne tworzenia kolekcji gabinetu osobliwości i sztuki.

W gdańskim inwentarzu z 1701 roku, w dziedzinie naturalistów wyróżniono trzy kategorie: *Animalia*, *Vegetabilia* i *Mineralia*. Minerale ujęte zostały wraz z obiektami pochodzenia morskiego. Lista ta nosi tytuł: *Naturalia in regno minerali et marino*. Wśród tych ostatnich spisano koralowce oraz bursztyny. Wydaje się, że stanowiły one najliczniejszą grupę w gdańskiej kolekcji. Inne minerały na ogół reprezentowane były pojedynczymi przykładami. Koralowce i bursztyny stanowiły również najszlachetniejsze okazy w tym zbiorze. Jak wszystkie zawarte tam minerały, przechowywano je w pierwotnej formie, niepoddane obróbce rąk ludzkich.

Pochodzące z morza koralowce wykazane zostały w pięciu wpisach inwentarzowych¹⁹, spośród których cztery raczej nie budzą wątpliwości. Pierwszy z nich brzmi następująco: „trzy kamienie z których wyrosły koralowce, pozwalając ocenić stopień wzrostu”. Sformułowanie, jest o tyle wiarygodne, że koralowce zakotwiczały się w podłożu (il. 3). Wymienione eksponaty mogły zatem pochodzić z obumarłej struktury rafowej. Podobnie jednoznaczne są dwa następne wpisy, określające kolejne obiekty jako koral posiatkowany indyjski czyli trąbka czerwona (*Tabularia purpurea*) oraz koral liściasty (*Corallium foliatum*)²⁰. Czwarty eksponat to zapewne koralowiec rurkowy (*Coralloides tubulatum*) (il. 4). Tymczasem pod piątym wpisem: biały granulowany koralowiec, czyli kamień mający kształt koralowca, kryć się może jedna z roślin naskalnych (litofitów) o krzaczastych kształtach, podobnych do koralowców²¹.

W gdańskim rękopisie zauważyć można niepewność anonimowego autora spisującego okazy koralowce na jednej liście z minerałami. W starożytnej *Historii natu-*

H. Dzienis, *Książkowe znaki własnościowe XV–XVIII wieku*. Katalog wystawy ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk (wstęp Z. Nowak), Malbork 1998, s. 89–92.

¹⁷ Autorka artykułu dziękuje za odczytanie wpisu proveniencyjnego dr. Romanowi Dziegielewskiemu. Syndyk Henricus Polanus von Polansdorf (zm. 1572) niekiedy określał się jako Dantziger. Miał syna Henricusa (zm. 1601) oraz wnuka Amandusa (zm. 1610) znanego protestanckiego teologa działającego w Bazylei.

¹⁸ W zbiorach Biblioteki Gdańskiej znajdowały się opracowania o charakterze encyklopedycznym oraz opisy znanych prywatnych kolekcji z XVII i XVIII wieku, związanych z: Ole Wormem, Paolem Maria Terzagiem, Athanasym Kircherem, Lorenzem Begerem, Danielem Wilhelmem Mollerem, Ulissem Aldrovandi, Michaeliem Bernhardem Valentini, Levinusem Vincent, Casparem Friedrichem Jencquelem (pseudonim Neickelius), Johannem Christianem Kundmannem i wielu innymi.

¹⁹ *Catalogus librorum manuscriptorum... MDCCI*, s. 37 i 35.

²⁰ Por. J. Bauhin, J. H. Cherlero, *Historia plantarum universalis*, tomus 3, Ebroduni: F. L. A. Graffenried 1651, s. 805.

²¹ Gdańska kolekcja nie zawierała żadnego przykładu koralowca szlachetnego zw. *corallium rubrum* (Linneusz 1758). Por. M. B. Valentini, *Museum museorum ...*, Kapitel XXXVI, s. 104.

ralnej Pliniusza Starszego koralowce umieszczone zostały wśród stworzeń wodnych, na pograniczu świata roślin i minerałów, w jednej z poświęconych medycynie księdze XXXII, 11²². Dwoistość ich natury potwierdzało nowożytnie dzieło Geорга Bauera, znanego również jako Georgius Agricola, *De natura fossilium*, wydane w 1546 roku. Agricola uważał, że koral, ze względu na swój „krzacasty” kształt i pewną miękkość, do czasu, kiedy pozostają pod wodą, charakteryzują się cechami roślin, a gdy zostają wydobyte na powierzchnię, tężeją i ze względu na twardość stają się minerałem²³.

Być może, popularność dzieła Agricoli w Gdańsku, na co wskazuje obecność jego licznych egzemplarzy w zbiorach gdańskiej księżnicy²⁴, wywołała brak niezdecydowania u spisującego inwentarz i spowodowała, że trzy okazy wpisane jako koral na liście minerałów i okazów morskich, po raz drugi zostały umieszczone w obejmującym rośliny wykazie *vegetabilia*²⁵. Podkreślić jednak należy, że do XVIII wieku powszechnie przyjmowano, że koralowce są roślinami, o czym świadczy umieszczanie ich w różnego rodzaju encyklopediach pośród roślin morskich.

Agricola w *De natura fossilium* szczegółowo omawia występowanie i rozmieszczenie złóż bursztynu oraz wydobycie i cechy fizyczne tego niezwyklego surowca, szczególnie odnoszące się do barwy i stopnia przejrzystości; nie pomija też zawartych w nim inkluzji²⁶. Zainteresowanie bursztynem od starożytności było bardzo duże, jakkolwiek nie był on zbyt wysoko ceniony przez Pliniusza z punktu widzenia estetycznego²⁷. O skali zainteresowania tym surowcem świadczy pierwsza monografia Andreasa Aurifabera, wydana w Królewcu już w 1551 roku²⁸. W następnych stuleciach ukazywały się kolejne dzieła na ten temat²⁹. Dla porządku warto podkre-

²² Pliniusz, *Historia naturalna*, XXXII, 11 określał koral jako *mający kształt rozkrzewiony, kolor zielony, który pod wodą jest jasny i miękki, a wyjęty z wody natychmiast twardnieje i czerwienieje...* Por. Pliniusz, *Historia naturalna* (Wybór), przekł. i kom. I. Zawadzka, T. Zawadzki, Wrocław–Kraków 1961, s. XXXIV–XXXV.

²³ G. Agricola, *De natura fossilium* (1546), trans. M. C. Bandy, J. A. Bandy, New York 1955, s. 80–82, <http://farlang.com/books/agricola-bandy-de-natura-fossilium> (dostęp 26.06.2019). Jak wskazują tłumacze tego dzieła, Agricola – aby racjonalnie wyjaśnić pochodzenie minerałów – opracował teorię soku petryfikującego i jego działania w ziemi, określonego przez nich jako „rozwiązanie mineralizujące”. Była to koncepcja rewolucyjna, znacznie wyprzedzająca ówczesne teorie tworzenia minerałów. Por. tamże, s. 82, przyp. 21.

²⁴ Znaczna liczba egzemplarzy dzieła G. Agricoli, *De natura fossilium*, wydanych w pierwotnej wersji łacińskiej (1546) jak i w późniejszym tłumaczeniu na język niemiecki (1809–1810), zaginęła zapewne około 1945 roku.

²⁵ *Catalogus librorum manuscriptorum... MDCCI*, s. 35.

²⁶ G. Agricola, dz. cyt., s. 70–79.

²⁷ Pliniusz powiada, ...*że szlachetne kamienie ceni się nosząc na palcach, perły na głowie, podoba się ich ostentacja lub użytek, w bursztynach pozostaje jedynie przekonanie, że się kosztowność posiada.* Wskazuje jednak na szerokie wykorzystanie bursztynu w ówczesnej medycynie. Por. Pliniusz, *Historia naturalna*, tłum. J. Łukaszewicz, Poznań 1845, ks. XXXVII, s. 227–228.

²⁸ A. Aurifaber, *Succini Historia, ein kurz gründlicher Bericht...*, Regiomonti: H. Luft 1551.

²⁹ Por. P. J. Hartmann, *Succini Prussici physica et civilis historia*, Francofurtii: M. Hallervorden, J. Andreae 1677; F. S. Bock, *Versuch einer kurzen Naturgeschichte des Preussischen Bernsteins und einer neuen wahrscheinlichen Erklärung seines Ursprunges*, Königsberg: J. D. Zeisen, I. le Hartung Erbe, 1767.

ślić, że pierwszymi, którzy wyjaśnili naturę bursztynu jako żywicznej skamieliny, byli Michaił Łomonosow w 1757 oraz Friedrich Samuel Bock w 1767 roku³⁰.

W gdańskim inwentarzu bibliotecznym z 1701 roku, w dziale *mineralia* odnotowano bursztyń wykopany w sąsiedztwie Biskupiej Góry, a także bryłki bursztynu z „żyjątkami”³¹ (bez podania ilości oraz identyfikacji tych organizmów). Ostatnie obiekty były tak atrakcyjne, że później dokonano w tym miejscu dopisu: „niegdyś zniknęły”. Inny kawałek bursztynu – również z niezidentyfikowanymi „żyjątkami” – zapisany został na liście *vegetabilia*³². Ostatnia bryłka „gładkiego” bursztynu, w którym utkwiała ryba (lub pół ryby?), włączona została do działu *artificialia*³³. W tym przypadku określenie „gładki” sugeruje przeszlifowanie powierzchni bursztynu dla ujawnienia owej niezwykłej inkluzji. Być może, ta ingerencja człowieka spowodowała, że okaz został zakwalifikowany jako wyrób sztuki.

Na uwagę zasługuje fakt, że prawie wszystkie bursztynowe bryłki ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej zawierały inkluzje. Tego typu okazy należały do najbardziej poszukiwanych, tak dawniej jak i obecnie. Na kolekcjonerskie fascynacje bursztyń z inkluzjami, które rozwinęły się w Italii od połowy XVI do połowy XVII wieku, zwróciła uwagę Rachel King, przytaczając panujące wówczas hipotezy na temat powstawania tych ostatnich³⁴ (il. 5). Autorka podkreśliła różnicę, jaka zachodzi w przypadku, gdy w kolekcji obok siebie w sposób sztuczny zestawia się niezwykle i zadziwiające obiekty natury, jako obraz świata w skali mikro, gdy tymczasem niewielka bryłka bursztynu z inkluzjami stanowi sama w sobie naturalny przykład fenomenu cudu „natury w naturze”³⁵ (il. 6).

Po krótkim przeglądzie dwóch rodzajów *naturaliów*: koralu i bursztynu, nie ulega wątpliwości, że zbiór Biblioteki Rady Miasta miał przede wszystkim charakter edukacyjny. Uczniowie Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego mieli możliwość bezpośredniego dostępu do tych obiektów i konfrontacji wiedzy teoretycznej z do-

³⁰ A. R. Chodyński, *Gdańskie kolekcje bursztynu od XVIII do XIX wieku*, „Porta aurea” 3 (1994), s. 55. Bogata literatura polska zwalnia od szczegółowych uwag na temat bursztyńnictwa w Gdańsku. Por. także J. Grabowska, *Polski bursztyń*, Warszawa 1983; E. Mierzwińska, *Bursztyńnictwo*, [w:] *Porta aurea Rzeczypospolitej. Sztuka Gdańska od połowy XV do końca XVIII wieku*, Katalog wystawy: Muzeum Narodowe w Gdańsku maj–sierpień 1997, red. T. Grzybkowska, t. 1: *Esaje*, 141–156; Kevin E. Kandt, Gerd-Helge Vogel, *Christoph Maucher in Danzig. Episodes from the Life of a Baroque Wanderkünstler in Central Europe and Some Observations on the Social Status of Artists during the Early Modern Period*, „Ikonotheke” 22 (2010), s. 181–207; A. Sobecka, *Bursztyń w kulturze / Baltic Amber in Culture*, [w:] *Bursztyń bałtycki – Skarb Zatoki Gdańskiej / Baltic Amber – Treasure of the Bay of Gdańsk*, red. R. Szadziński, R. Pytlos, J. Szewdo, Gdańsk 2018, s. 76–93; A. Sobecka, *Kształtowanie malborskiej kolekcji bursztynu*, [w:] *Bursztyń. Złoża-właściwości–kolekcje*. Materiały Międzynarodowego Sympozjum Badaczy Bursztynu (Gdańsk 2013), red. B. Kosmowska-Ceranowicz, A. Sobecka, E. Sontag, Gdańsk 2017.

³¹ *Catalogus librorum manuscriptorum... MDCCI*, s. 37.

³² Tamże, s. 35.

³³ Tamże, s. 27.

³⁴ R. King, *Collecting Nature within Nature: Animal Inclusions in Amber in Early Modern Collections*, [w:] *Collecting Nature* edited by A. Gáldy, S. Heudecker, 2014, s. 8–9 (tam wcześniejsza literatura autorki).

³⁵ Tamże, s. 5–8.

świadczalną praktyką. Przyrodnicza kolekcja budziła zainteresowanie, unaoczniała potrzebę studiowania oraz stwarzała nowe możliwości poznawania świata. Powstanie i eksponowanie tego zbioru wskazywało na zmiany, jakie dokonały się w przyrodoznawstwie od czasów antycznych.

Nowożytny pogląd na znaczenie przyrodoznawstwa w edukacji zaznaczył się już w stanowisku Bartholomäusa Keckermanna (zm. 1608), profesora filozofii w Gdańskim Gimnazjum Akademickim. O zakresie i sposobie wykładania tego pierwszego przedmiotu może zaświadczyć 27 dysput, które odbyły się pod kierunkiem gdańskiego uczonego. Związane one były w większości z zagadnieniami przyrodniczymi; jedna z nich dotyczyła minerałów, kruszców oraz ich wykorzystania. Keckermann, trzymając się arystotelizmu niescholastycznego, swą wiedzę praktyczną opierał na współczesnej sobie literaturze. Wprowadził także dla młodzieży gimnazjalnej przyrodnicze wycieczki naukowe w okolice Gdańska³⁶. W tym samym duchu Peter Krüger (zm. 1639), profesor matematyki i poezji w gdańskim gimnazjum, uczeń Keckermanna, przeprowadzał z młodzieżą liczne obserwacje astronomiczne i zapoznawał ją z mapami i globusami³⁷.

Udokumentowany w inwentarzu z 1701 roku zbiór *naturaliów* oraz przedmiotów artystycznych Biblioteki Rady Miasta Gdańska, jak można sądzić z różnorodności i szczegółowości opisów, wydaje się w znaczącym stopniu przewyższać zidentyfikowane dotąd gdańskie kolekcje prywatne okazów przyrodniczych i obiektów sztuki³⁸. Biblioteczna kolekcja służyła głównie celom dydaktycznym; wskazuje na to liczba eksponatów oraz ograniczenie pod względem rzadkości i cenności obiektów, zarówno przyrodniczych, jak i sztucznych artefaktów. Inwentarz nie odnotowuje artystycznych, luksusowych przedmiotów wykonanych z drogich materiałów – występujących w gdańskich kolekcjach prywatnych.

Antoni Romuald Chodyński, zajmujący się badaniem kolekcjonerstwa w Gdańsku, zauważył, że zachowało się więcej informacji o kolekcjach naturaliów aniżeli o zbiorach sztuki³⁹. Według tego badacza, gdańscy kolekcjonerzy dzieł sztuki skupieni byli głównie na elementach służących artystycznemu wyposażeniu wnętrza ich kamienic oraz podmiejskich rezydencji⁴⁰. Na taką ocenę sytuacji wskazywać

³⁶ T. Bieńkowski, *Nauczanie filozofii w Gdańsku*, [w:] *Nauczanie filozofii w Polsce w XV–XVIII wieku*, red. L. Szczucki, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 121–122; B. Keckermann, *Brevis Commentatio Nautica*, wstęp i oprac. K. Augustowska, przekł. A. Siemiginowska, Gdańsk 1992, s. 10n.; por. M. Brodnicki, *Athenae Gedanenses Ephraïma Praetoriusa*, Gdańsk 2016, s. 13.

³⁷ M. Czerniakowska, *Astronomia Gdańska i Jan Heweliusz*, [w:] *Gdańskie Gimnazjum Akademickie. Szkice z dziejów*, red. E. Kotarski, t. 1, Gdańsk 2008, s. 136.

³⁸ Jednak w porównaniu z największymi prywatnymi kolekcjami śląskimi przedstawia się stosunkowo skromnie; na przykład w gabinecie współczesnego wrocławskiego lekarza Johanna Christiana Gundmanna (zm. 1751) znajdowało się około 10.000 obiektów. Zob. M. Mancfel, *Rariora naturae et artis. Gabinety osobliwości uczonych śląskich pierwszej połowy XVIII w.*, „Barok Historia–Literatura–Sztuka” 15/1 (2008), s. 102.

³⁹ A. R. Chodyński, *Gdańskie kolekcje bursztynu...*, s. 52. Na poparcie tej tezy autor nie podał żadnych danych statystycznych.

⁴⁰ Tenże, *Najwcześniejsze zbiory dzieł sztuki w Gdańsku*, „Gdańskie Studia Muzealne” 3 (1981), s. 249.

mogą także znane relacje zagranicznych podróżników, na przykład przedstawicieli misji dyplomatycznych przybywających do miasta, szczególnie w okresie do końca XVII wieku. Autorzy relacji pomijali szczegółowe opisy prywatnych kolekcji naturalistów i zbiorów sztuki. Wspominali niekiedy obrazy znajdujące się w posiadaniu odwiedzanych przez nich gdańszczan, które wywarły na nich wrażenie⁴¹. Natomiast do ważnych tematów przewijających się w opisach ówczesnego Gdańska należały kwestie związane z bursztynem. Szeroko przedstawiano obowiązujące prawo do jego poszukiwania i pozyskiwaniu, opisywano cechy fizyczne bursztynu oraz sposób obróbki i ceny sprzedaży bursztynowych wyrobów⁴².

Na zakończenie warto nadmienić, że w wykazie znaczących kolekcji światowych (europejskich), opublikowanym po raz pierwszy w 1704 roku – prawie jednocześnie z powstaniem inwentarza zespołu bibliotecznego – wymienione zostały dwa gdańskie zbiory⁴³. Jeden należący do Jacoba Breyne (zm. 1697) i jego syna Johanna Philippa (zm. 1764), znanych autorów dzieł przyrodniczych, właścicieli kolekcji roślin egzotycznych hodowanych we własnym ogrodzie, zielników z okazami roślin z terenów Europy, dalekiego Wschodu i południowego krańca Afryki. Drugie wymienione nazwisko „de Noyens” w kontekście gdańskich kolekcji stanowi pomyłkę. Podobnie nazywał się bowiem Pierre des Noyers (zm. 1693), osobisty sekretarz i doradca królowej Ludwiki Marii, żony Jana Kazimierza Wazy, a także dworzanin Marii d’Arquien, żony króla Jana III Sobieskiego⁴⁴.

⁴¹ Na przykład relacje Martina Csombora, Charlesa Ogiera, Giacomo Fantuzziego i Petera Mundyego. Na tle sławnych zbiorów europejskich o charakterze *Kunst und- Wunderkammer* gdańskie kolekcjonerstwo zapewne nie było atrakcyjne dla przyjezdnych, przede wszystkim ciekawych historii miasta, jego położenia, budowli publicznych, elity władzy i praw, jakimi się rządziło oraz odmienności obyczajów.

⁴² Na szczególne zainteresowanie bursztynem wykazują relacje Ogiera i Fantuzziego, w mniejszym stopniu Mundyego. Ogier podał przypadek, który dotknął Johanna Rosenberga, syna gdańskiego rajcy Waltera. Statek którym podróżował do Francji na dalszą naukę, został zatrzymany przez królewskich marynarzy koło Dieppe, a młodzieniec pozbawiony wszystkiego co posiadał, w tym pieniędzy, a także bursztynu i wosku, przeznaczonych na sprzedaż. Por. K. Ogier, *Dziennik podróży do Polski 1635–1636*, tłum. E. Jędrkiewicz (wstępem historycznym i objaśnieniami opatrzył W. Czapliński), cz. 1, Gdańsk 1950, s. 339–341.

⁴³ M. B. Valentini, *Museum Museorum, oder vollständige Schau- Bühne aller Materialien und Specereyen, nebst deren natürlichen Beschreibung... Aus andern Material-Kunst- und Naturalien-Kammern, Oost- und West-Indischen Reiss-Beschreibungen...*, Frankfurt am Mayn: J. D. Zunner, 1704, pierwszy suplement: *Catalogus. Oder Index Alphabeticus...oder erst angefangene mir- bekante Kunst-Antiquitäten-Schatz-und für wehmlich Naturalien-Kammern*, s. 19–21.

⁴⁴ Na temat Pierre des Noyersa por. K. Targosz, *Uczony dwór Ludwiki Marii Gonzagi (1646–1667). Z dziejów polsko-francuskich stosunków naukowych*, Warszawa 1975, passim. Ch. Grell, *Jan Heweliusz i jego czasy*, Warszawa–Gdańsk 2016, szczególnie s. 130–136. Być może któryś z korespondentów M. B. Valentiego pomylił Pierra des Noyersa z Janem Heweliuszem. Obaj stale korespondowali ze sobą w latach 1646–1687. Gdański astronom, poza bogatą biblioteką, zebrał cenną kolekcję przedmiotów artystycznych oraz instrumentów naukowych, znaną wśród uczonych europejskich. Także des Noyers posiadał klasyczne instrumentarium oraz lunety, a do Warszawy przywiózł maszyny arytmetyczne. Jednak większość ze swoich zbiorów utracił już w 1656 roku podczas potopu szwedzkiego.

BIBLIOGRAFIA

- Aurifaber A., *Succini Historia, ein kurz gründlicher Bericht...*, Regiomonti: H. Lufft 1551.
- Bauhlin J., Cherlero J. H., *Historia plantarum universalis*, tomus 3, Ebroduni: F. L. A. Graffenried 1651.
- Bock F. S., *Versuch einer kurzen Naturgeschichte des Preussischen Bernsteins und einer neuen wahrscheinlichen Erklärung seines Ursprunges*, Königsberg: J. D. Zeisen, I. le Hartung Erben 1767.
- Hartmann P. J., *Succini Prussici physica et civilis historia*, Francofurtii: M. Hallervorden, J. Andreae 1677.
- Quiccheberg S., *Inscriptiones vel tituli Theatri amplissimi, complectentis rerum universitatis singulas materias et imagines eximias etc*, Monachii: A. Berg 1565.
- Valentini M. B., *Museum Museorum, oder vollständige Schau-Bühne aller Materialien und Specereyen, nebst deren natürlichen Beschreibung... Aus andern Material-Kunst- und Naturalien-Kammern, Ost- und West-Indischen Reiss-Beschreibungen...*, Frankfurt am Mayn: J. D. Zunner 1704.
- Berkvens-Stevelinck C., *Magna Commoditas. A History of Leiden University Library 1575–2000*, Leiden 2012.
- Bieńkowski T., *Nauczanie filozofii w Gdańsku*, [w:] *Nauczanie filozofii w Polsce w XV–XVIII wieku*, red. L. Szczucki, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 115–135.
- Brodnicki M., *Athenae Gedanenses Ephraïma Praetoriusa*, Gdańsk 2016, s. 13.
- Chodyński A. R., *Gdańskie kolekcje bursztynu od XVIII do XIX wieku*, „Porta aurea” 3 (1994), s. 51–74.
- Chodyński A. R., *Najwcześniejsze zbiory dzieł sztuki w Gdańsku*, „Gdańskie Studia Muzealne” 3 (1981), s. 239–263.
- Czerniakowska M., *Astronomia Gdańska i Jan Heweliusz*, [w:] *Gdańskie Gimnazjum Akademickie. Szkice z dziejów*, red. E. Kotarski, t. 1, Gdańsk 2008, s. 135–154.
- Dziesięć H., *Książkowe znaki własnościowe XV–XVIII wieku*. Katalog wystawy ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk (wstęp Z. Nowak), Malbork 1998.
- Keckermann B., *Brevi Commentatio Nautica*, wstęp i oprac. K. Augustowska, przekł. A. Siemiginowska, Gdańsk 1992.
- Grabowska J., *Polski bursztyn*, Warszawa 1983.
- Katalog rękopisów Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk*. Uzupełnienia do tomów I–IV (Sygnatury 1-4258), opr. P. Szafran, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988.
- Grell Ch., *Jan Heweliusz i jego czasy*, Warszawa–Gdańsk 2016.
- Kandt K., E., Vogel G-H., *Christoph Maucher in Danzig. Episodes from the Life of a Baroque Wanderkünstler in Central Europe and Some Observations on the Social Status of Artists during the Early Modern Period*, „Ikonotheke” 22 (2010), s. 181–207.
- King R., *Collecting Nature within Nature: Animal Inclusions in Amber in Early Modern Collections*, [w:] *Collecting Nature*, edited by A. Gáldy, S. Heudecker, Newcastle upon Tyne 2014, s. 1–18.
- Larczyńska A., *1701 Inwentarz naturalistów i dzieł sztuki w zbiorach Biblioteki*, [w:] *Kronika Biblioteki Gdańskiej 1596–2016*, red. A. Baliński, A. Frąckowska, M. Otto, s. 76–77.
- Meadow M. A., *Merchants and Marvels*, [w:] *Merchants & Marvels. Commerce, Science, and Art in Early Modern Europe*, edited by P. H. Smith, P. Findlen, New York–London 2002, s. 182–200.
- Mencfel M., *Osobliwy, czyli jaki? Kategoria niezwykłości w kulturze naukowej, artystycznej i kolekcjonerskiej epoki nowożytnej*, [w:] *Curiosità – zjawiska osobliwe w sztuce, literaturze i obyczaju*, red. A. M. Czyż, J. Nowiński, Warszawa 2013, s. 10–25.
- Mencfel M., *Rariora naturae et artis. Gabinety osobliwości uczonych śląskich pierwszej połowy XVIII w.*, „Barok Historia–Literatura–Sztuka” 15/1 (2008), s. 89–109.
- Mencfel M., *Skarbcze natury i sztuki. Prywatne gabinety osobliwości, kolekcje sztuki i naturalistów na Śląsku w wiekach XVII i XVIII*, Warszawa 2010.
- Mierzwińska E., *Bursztynnicтво*, [w:] *Porta aurea Rzeczypospolitej*. Sztuka Gdańska od połowy XV do końca XVIII wieku, Katalog wystawy: Muzeum Narodowe w Gdańsku maj–sierpień 1997, red. T. Grzybkowska, t. 1: *Eseje*, s. 141–156.

- Nowak Z., *Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk jako warsztat badań bibliologicznych*, [w:] tegoż, *Po starą księgę sięgam ze wzruszeniem*, Gdańsk 2008, s. 63–76.
- Nowak Z., *Czynniki kulturotwórcze w Prusach Królewskich doby odrodzenia*, [w:] tegoż, *Po starą księgę sięgam ze wzruszeniem*, Gdańsk 2008, s. 37–61.
- Nowak Z., *Lata rozkwitu kultury, nauki i sztuki*, [w:] *Historia Gdańska*, red. E. Cieślak, t. 2: 1454–1655, Gdańsk 1982, s. 686–753.
- Ogier K., *Dziennik podróży do Polski 1635–1636*, tłum. E. Jędrkiewicz (wstępem historycznym i objaśnieniami opatrzył W. Czapliński), cz. 1, Gdańsk 1950.
- Pliniusz, *Historia naturalna*, tłum. J. Łukaszewicz, Poznań 1845.
- Pliniusz, *Historia naturalna* (wybór), przekł. i kom. I. Zawadzka, T. Zawadzki, Wrocław–Kraków 1961.
- Pszczółkowska Z. L., *Custodes librorum Gedanensium*, „W kręgu Książki” 1989 nr 12, s. 51–56.
- Sobecka A., *Bursztyn w kulturze / Baltic Amber in Culture*, [w:] *Bursztyn bałtycki – Skarb Zatoki Gdańskiej / Baltic Amber – Treasure of the Bay of Gdańsk*, red. R. Szadziwski, R. Pytlos, J. Szwedo, Gdańsk 2018, s. 76–93.
- Sobecka A., *Kształtowanie malborskiej kolekcji bursztynu*, [w:] *Bursztyn. Złoża–właściwości–kolekcje*. Materiały Międzynarodowego Sympozjum Badaczy Bursztynu (Gdańsk 2013), red. B. Kosmowska-Ceranowicz, A. Sobecka, E. Sontag, Gdańsk 2017, s. 162–166.
- Targosz K., *Uczony Dwór Ludwika Marii Gonzagi (1646–1667)*. *Z dziejów polsko-francuskich stosunków naukowych*, Warszawa 1975.
- The Paston Treasure. Microcosm of the Known World*, edited by A. Moore, N. Flis, F. Vanke, Yale University, London 2018.
- Tylicki J., *Bartłomiej Strobel malarz epoki wojny trzydziestoletniej*, t. 1, Toruń 2000.
- Werner P., *Die Menagerie des Landgrafen Karl. Ein Beitrag zur Einheit von Natur und Kunst im Barockzeitalter*, Cassel 2013.
- Agricola G., *De natura fossilium* (1546), trans. M. C. Bandy, J. A. Bandy, New York 1955, <http://farlang.com/books/agricola-bandy-de-natura-fossilium>

CORAL AND AMBER IN OLD COLLECTIONS OF THE LIBRARY OF THE CITY COUNCIL OF GDANSK

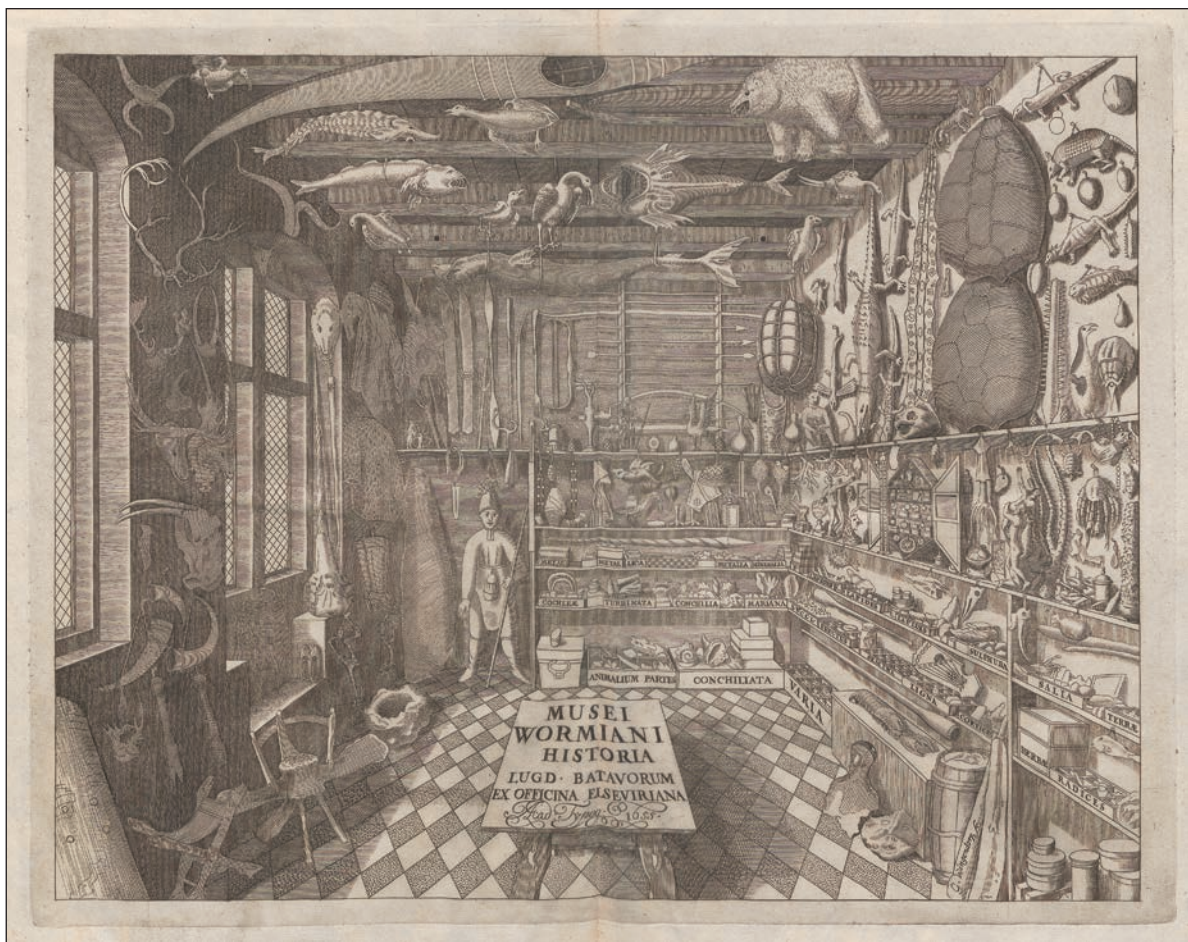
Along with manuscripts and printed publications, the Library of the City Council of Gdansk gathered collections of naturalia, as well as encyclopaedic artistic objects closely connected with the Library's activity. As the collections originated mainly from donations, their profile was close to the public collections created since the end of the 16th century with a view to education in the early modern period and the development of science. The categorisation of items from the Gdansk collections was based on the division, functioning as early as in the 16th century, into naturalia (animals, plants, and minerals), mathematical instruments, antique and modern numismatic objects, artificialia (works of art), and the equipment of library rooms. It was in consistence with this division that in 1701 an appropriate, separate inventory was compiled, which has survived in the Library collections. In terms of the diversity of the items and their detailed description, this library collection surpasses all other private Gdansk collections identified so far. Among the library naturalia, minerals including several specimens of coral and amber stand out. They are used in the article as examples serving to present one of the most important problems of 16th and 17th century natural science – the classification of naturalia and the identification of the appropriate criteria to rank them.

Keywords: Library of the City Council of Gdansk – 17th and 18th century; library collection; separate inventory; naturalia: coral, amber

KORALLEN UND BERNSTEINE IN DEN ALTEN BESTÄNDEN DER BIBLIOTHEK DES DANZIGER STADTRATES

Die Bibliothek des Danziger Stadtrates häufte in ihrer Geschichte nicht nur Manuskripte und Drucke an, sondern auch Naturaliensammlungen und Kunstobjekte von einem enzyklopädischen Charakter, die stark mit der Tätigkeit der Bibliothek verbunden waren. Die hauptsächlich aus Schenkungen stammenden Bestände standen in ihrer Ausrichtung im engen Zusammenhang mit den seit dem Ende des 17. Jahrhunderts gebildeten öffentlichen Sammlungen, die der neuzeitlichen Bildung und der Entwicklung der Wissenschaften dienten. Bei der Kategorisierung der Naturalien aus den Danziger Bibliotheksbeständen bediente man sich Kategorien, die schon im 17. Jahrhundert gegolten hatten, indem man Naturalien (Tiere, Pflanzen, Mineralien), mathematische Instrumente, antike und moderne Münzen, Artificialia (Kunstwerke) und die Ausstattung der Bibliotheksräume unterschied. Gemäß dieser Kategorien fertigte man im Jahr 1701 ein entsprechendes, separates Inventar an, das in den Beständen der Bibliothek erhalten geblieben ist. Hinsichtlich der Vielfalt der Objekte und der Genauigkeit ihrer Beschreibung übertreffen diese Bestände bisher identifizierte Danziger Privatsammlungen. Unter den Bibliotheksnaturalien stachen Mineralien hervor sowie mehrere Exemplare von Korallen und Bernstein. Eben an ihrem Beispiel bemühte man sich eines der größten Probleme der Wissenschaft in der Naturforschung des 17. und 18. Jahrhunderts zu zeigen, nämlich die Klassifikation von Naturalien und die Bildung der entsprechenden Kategorien für ihre Klassifikation,

Schlüsselworte: Bibliothek des Danziger Stadtrates – 17. und 18. Jahrhundert; Bibliotheksbestände, separates Inventar; Naturalien, Korallen, Bernsteine

1. Frontispis dzieła *Museum Wormianum, seu Historia rerum rariorum: tam naturalium, quam artificialium...* Lugduni Bataavorum 1655
(PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Uph f 1204)

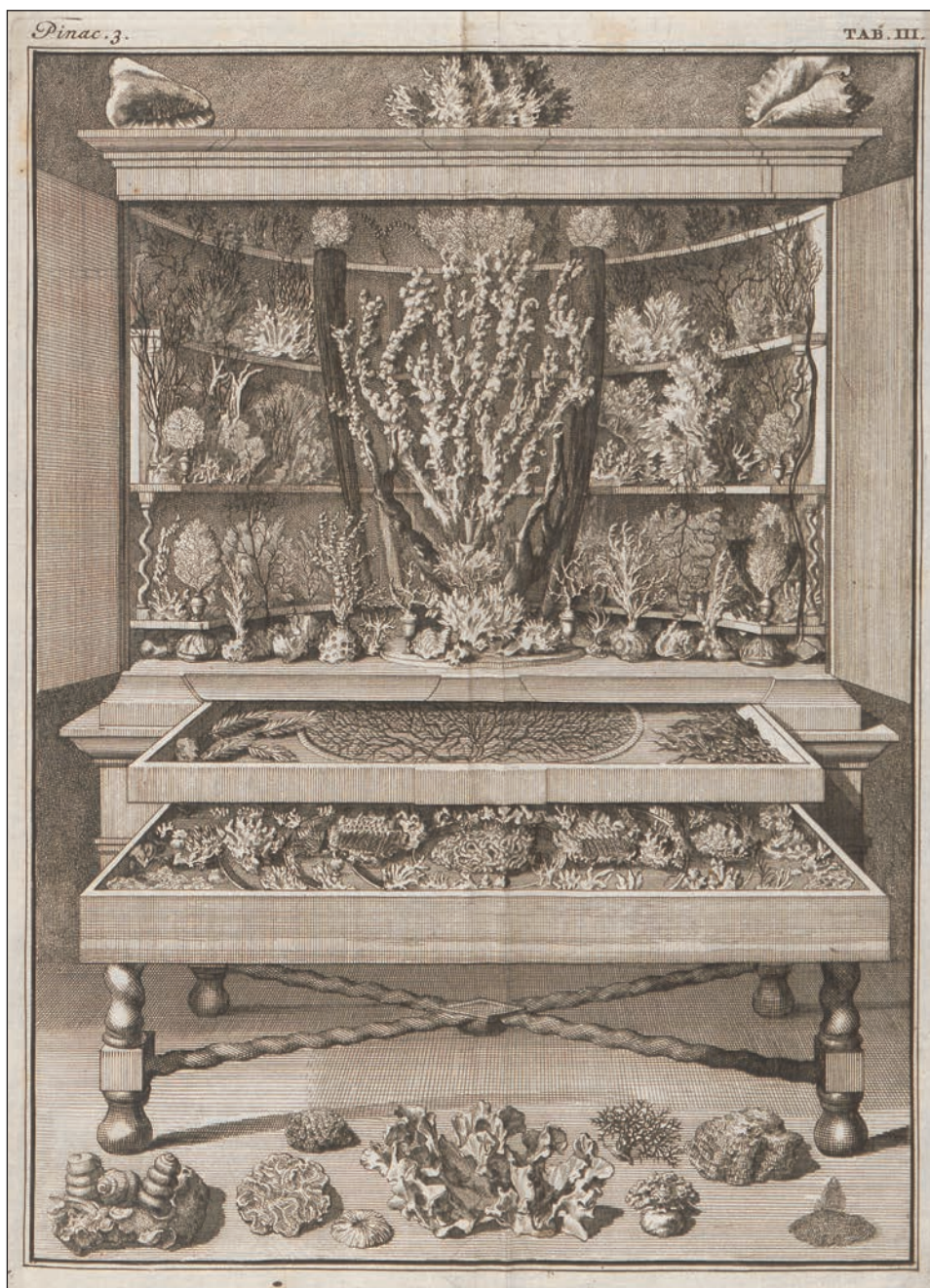

2. Frontispis dzieła M. B. Valentini, *Museum Museorum, oder vollständige Schau-Bühne aller Materialien und Specereyen, nebst deren natürlichen Beschreibung... Aus andern Material-Kunst- und Naturalien-Kammern, Oost- und West-Indischen Reiss-Beschreibungen*, Frankfurt am Main 1704 (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Kd 11008 2°)

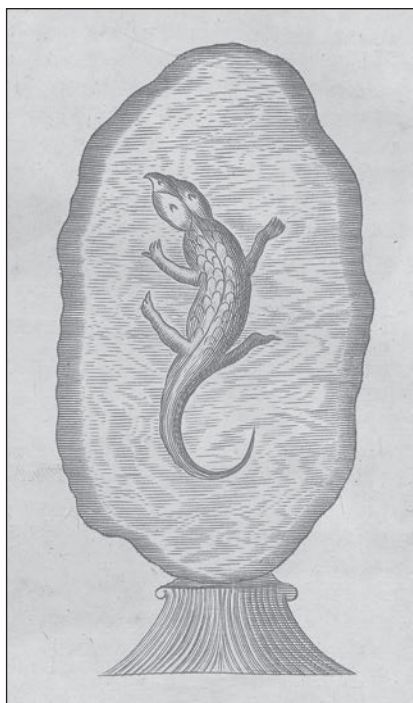
3. Koralowce

Musaeum Gottwaldianum, Conchiliae, [Dantzig 1714], karta 4: Corall. Tab. II
(PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Od 20402 2°)

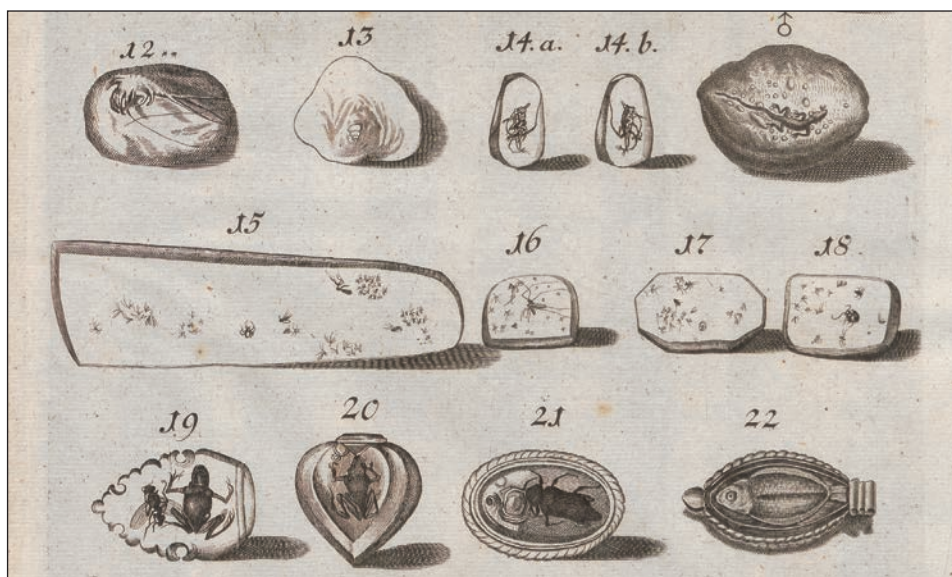

4. Ekspozycja koralowców i muszli

L. Vincent, *Wondertooneel der Natuur, ofte een Korte Beschrijvinge zo van Bloedelooze, Zwemmende, Vliegende, Kruijpende, en Viervoetige Geklaauwde Eijerleggende Dieren... bevat in de Kabinetten van Levinus Vincent*, Amstelodami 1706–1715, tabl. III
 (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Sa 9187 8°)

5. Jaszczurka – inkluzja w bursztynie
*Atbanasii Kircheri e Soc. Jeus Mundus subterraneus
 in XII libros digestus ...* Amstelodami 1678, ks. VIII,
 s. 79 (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Ua 2784 2°)

6. Inkluzje animalne w bursztynie

N. Sendel, *Historia succinorum corpora aliena involventium et naturae opere pictorum et caelatorum
 ex Regis Augustorum cimeliis Dresdae conditio aeri insculptorum conscripta*, Leipzig 1742, tabl. VI
 (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Ua 6290 2°)